

ze verkeerdelijk onderstellen, dat Job gezondigd heeft.

En Job zelf, die lijder, de man van smarte uit die dagen, ook hij handelt niet anders dan van zijn recht voor God en van het recht Gods tegen hem; en wat hem ontroert, wat zijn beelden des nachts ontruist, en zijn polsaderen kloppen doet, is de bittere indruk, dat God hem schijnt zijn almacht te misbruiken tegen het recht in.

En te midden der hartenaangrijpende worsteling zijn heugenis doorzoekend, speurt hij na, of er ook verwijt tegen hem bestaat, dat hij zelf het recht vertreden zou hebben, zijn macht tegen het recht zou hebben misbruikt.

En wat zegt nu deze gefolterde lijder, die eens groter en machtiger dan iemand in het Oosten was, en nu machteloos nederzit?

"Zekerlijk, zoo getuigt hij, ik kon wel een groote menigte geweldig onderdrukt hebben, maar de verachtste der huisgenooten zou mij (van onrecht) hebben afgeschrikt." (vs. 34).

En dan, gedenkende, het vuur dat hem tot verderving verkeert en al zijn welvaart heeft uitgeworteld, heft hij den vernagenden arm naar den hemel op, en zweert hij God, dat zijn vrienden het hooren: God straffe mij, "zoo ik ooit ook maar het recht van mijn dienstknecht of het recht van mijn dienstmaagd, zoo zij geschild met mij hadden, heb versmaad" (vs. 13).

Vergelijk daarmee nu, wat thans de Europeesche soldaat in China, wat thans de Engelsche soldaat in Zuid-Afrika misdoet, en oordeel zelf, wanneer het recht vaster stond, toen Job op den aschhoop treurde, of nu.

Ons recht op aarde rust in het recht Gods.

Dat voelde al het volk nog in de dagen der Hervorming. Toen was de kreet van Luther, die zielakreut van Calvin, de angstkreut van al het God vreesend volk: Hoe wordt ik rechtvaardig voor God?

Diep doorgedrongen in aller hart, werkte het besef, dat God rechten op ons doet gelden, en dat alleen hij, die dit recht van God op zijn eigen persoon eerde, aanspraak had op gelding van zijn recht onder menschen.

Alleen in dat recht van God lag ons recht vast.

Vandaar, dat toen de rechtvaardigmaking van den schuldigen zondar vooropstond. Wat de apostel Johannes had uitgesproken: De zonde is ongerechtigheid, is schending en verkrachting van het recht Gods, had toen nog vat op het gemeen. En dat recht van God op ons bepaalden niet wij, maar maakte zijn Woord uit. Vandaar, dat het buigen voor de Schrift, en het dorsten naar rechtvaardigmaking, één was.

Doch sinds liet men dit los.

Rechtvaardigmaking deed er niet toe, zoo men maar drong op heiligmaking, op Gods vrucht, op vroomheid.

Dat juridische van het recht verfoeide men, het zoo alles ethisch worden.

En zoo ontzoonde toen de rechtbasis aan de Godgeleerdheid, en daarmee viel het Woord. En doordien op die manier het recht Gods was losgelaten, bezweek even spoedig het recht onder de menschen.

Pilatus vroeg twijfelziek: Wat is waarheid? Onze negentiende eeuw sliep in met de dange vraag op de lippen: Wat is recht?

Recht, o, dat was wat de mensch in zijn wet tot recht stempelde, en wat in de wet zou staan, hing af van wat de tijdgeest voor recht hield.

En toen gevoelden de machten, dat zij dus boven het recht stonden, en zoo werd ingeluid de triomf van de Macht over het Recht.

Zoo gaat het toe bij de grootten onder de "machten", en de kleinen onder de "machtingen" doen het hun na.

Of is niet de heer een machtige tegenover zijn dienstknecht, en de vrouw een machtige tegenover haar dienstmaagd? Is niet elk gezin en elk bedrijf een klein rijkje op zichzelf, waarin de één te gebieden heeft, en de ander gehoor zamen moet?

Wein, ook dat gezin en ook dat bedrijf staat onder recht, onder een recht dat God verordeneerd en besteld heeft. En ook op dat recht zijt God toe. Hij neemt u waar, hoe ge daarin verkeert. En Hij breekt het recht ook van uw dienstknecht en uw dienstmaagd, zoo zij het schendt, verkracht, of ook maar versmaadt.

Ook die versmaaling van het recht kweekt wrevel, leidt tot verzet, en zoo wordt het saamenleven dat, zoo het naar recht ging, vrede kon brengen, een worsteling van wie lager staat tegen dengene die boven hem gesteld is.

Een worsteling in den boezem zelf van uw maatschappelijk leven. Wat hooger staat en wat lager leeft, is op voet van oorlog tegenover elkander.

Wat thans opwoelt uit de laagte, is een wreke Gods over het versmiden van het recht van den mindere, van wie klein was, en zich niet verweren kon.

Daarom is de roeping van het volk des Heeren zoo ernstig.

Het ingebogen, straks insinkend recht wil men sterken en handhaven door breede verzoeken en klinkende protesten, gesteund door den conscientiekreet der volkeren. Maar de macht stoort er zich niet aan, en gaat door.

Nee, niet op die wijf bouwde het recht weer op. Niet alsoo komt het recht weer op hechte grondslagen te rusten.

Dien grondslag kan alleen het volk Gods aan het recht hergeven. Eerst in kleinen kring, dat ze als een kern in den boezem der natie zij, om van daaruit dien sterken invloed in breeder kring te doen gelden.

En daartoe nu moet de vastheid van Gods Woord onze banier zijn, waaronder we optrekken, en de vraag naar Gods recht, en naar onze rechtvaardigmaking, veel meer dan duwer op den voorgrond treden. Niet als een dor leerstuk, maar als de kreet onzer ziele, dat we niet rusten eer we die rechtvaardigmaking in onze eigen personen voor God in Christus gevonden hebben.

Christus, niet maar ons voorgaander op den weg der heiligheden, maar allereerst als borg die het recht herstelt, Gods recht en ons recht, in zijn eigen bloed, — aldus moet ons Evangelie weerklinken.

En dan komt de proef op de som.

De proef op de som hierin, dat 's Heeren volk uit recht leve, recht doe, voor het recht bulge, en voor het recht in de bres springe.

Ook, zeer zeker, voor het vertreden recht onder de volkeren, en voor het recht van de staten; maar opdat dit een eerlijk opkomen voor het recht zij, brenge Gods volk het recht allereerst in eigen kring in praktijk.

Recht in eigen kring, zoo scherp en tegelijk zoo teeder, dat nooit macht ons verleide, om ander recht gering te achten, indien maar geen straf ons achterhalen kan.

En daarom recht ook jegens de vrouw met

wie God ons verbond; jegens de kinderen die Hij ons schonk; jegens den neringdoende, die ons bediend heeft; en ook recht niet het minst jegens den man of de vrouw wier hulpe we voor geld huren.

Juist zoals Job het uitriep.

God straffe mij, zoo ik het recht van mijn knecht of het recht van mijn dienstmaagd ooit versmaad hebbe!

Zoo zal met Gods hulp door de handhaving van het recht in eigen kring ook het recht in den Staat, en het recht onder de volken weer gesterkt worden.

En aan die grootsche taak mede te werken, is van Godswege een roeping en een heilige verplichting, o, volk van God!

Amsterdam, 4 Januari 1901.

## Illusie.

Naar aanleiding van de stellingen, door Ds. Roobol op de Hoornsche predikanten-vereeniging verdedigd, en onze opmerking daarover, die zich aansloot aan de *Fata Morgana* van Dr. A. Kuiper, en van het stuk der Hoornsche predikanten dat we opnamen, wiegelt de *Hervorming* zich nogmaals in verdelijde illusien.

Ze erkent dat de Modernen, die in de Ned. Herv. kerk eens de leiding hadden, die leiding thans kwijt zijn; maar ze geeft de hoop niet op, dat de Modernen die leiding herwinnen zullen, als de confessioneele reactie zal hebben uitgewerkt.

Men kan nooit weten hoever de invloed van eenige reactie kan gaan; en 't is daarom ook onmogelijk aan te wijzen in hoever de reactie tegen eenzijdige erkenning der rechten van het intellect aan de orthodoxie in een of anderen vorm zal ten goede komen. Na dergelijke schommelingen pleegt evenwel het evenwicht in te treden, en 't is te voorzien dat dan de nieuwe richting, waarvan ook de moderne theologie, als historisch-kritische wetenschap de toepassing is, weder de leiding zal in handen nemen. En naar 't ons voorkomt, heeft de heer Roobol, in zijn te Hoorn gehouden rede, zijn hoorders willen op 't hart drukken, dat zij daartoe zich hebben voor te bereiden en aan te gorden.

Tegen het Calvinisme verdedigt ze zich met een zestien jaar oud citaat van wijlen Dr. Hooykaas, dat uitspreekt:

"Ook orthodoxen, namelijk de fatsoenlijke, eerlijke, vrome, zullen van de moderne Bijbelvertaling kennis nemen. Men bedenke, dat ook zij voor menig bezwaar in het O. V. staan; dat de ethische orthodoxen den weg voor de zuivere wetenschappelijke beschouwing banen; dat de naam van Kuenen ook bij tegenstanders een zuiveren klank heeft. Buitendien, zelfs de mannen van Deutichem, ja van de Vrije Universiteit, zullen niet nalaten kunnen van de nieuwe vertaling notitie te nemen; zij zullen er over struikelen; vergeet ook niet dat het geen kleinigheid is, welke men kan voorbijzien; waar de voorgangers dit zouden wenschen te doen, zullen de volgers het hun wel anders aan het verstand brengen."

En voorts: "De staatkunde der kalvinisten steunt op het O. V.; hunne begrippen van het goddelijk recht omtrent de doodstraf en op honderd punten ontleenen zij aan of staven zij met het O. V. Maar dan het O. V. der Statenverzekering, het door Joodsche en Christelijke schriftgeleerden verknoede of vervalschte O. V. Wanneer blijkt, zonneklaar, door de toelichting van het geheel, wat dat O. V. wat de „wet van Mozes" is, dan wordt den anti-revolutionairen de grond onder de voeten weggegraven. Zij zullen het niet kunnen voorbijzien; zij zullen er wel tegen woelen; maar telkens ontvalt hun een steunsel; het fundament wankelt; het gunstig daarop opgetrokken gebouw stort neer; het rustte op een veroordeeld, op een onwaarheid." (Herv. 1884 No. 43 en 44).

Ieder voelt en tast thans, hoe onjuist dat geoordeeld was. Integendeel, tegen de poging om het oud-Israëlitische als regel en maatstaf voor ons kerkelijk en staatkundig leven te nemen, heeft het Calvinisme zich steeds met meerder beslistheid verzet.

We beroepen ons op het Oude Testament nooit verder, dan in zoverre er sprake is van die algemeene beginselen, die in het Nieuwe Testament hun volle ontwikkeling vonden. En van een wankelen van de fundamente is zoo weinig te bespeuren, dat het Calvinisme sinds 1884 met rassche schreden vooruitging en won aan geestelijke invloed, ook op wetenschappelijk terrein.

Wat de *Hervorming* daartegenover stelt als den waarheidszin der moderneren, heeft dan ook in ons geding geen betekenis.

Ze schrijft er van:

Zeker hebben mede godsdienstige overtuigingen voor de vrije wetenschap ook op theologisch gebied het pad geëffend. Want dat de waarheid behoort gehuldigd te worden, ook als zij in strijd komt met wat als godsdienstige menschen ons lief en dierbaar is, is een der eenvoudige uitspraken van waarlijk vromen zin en wezenlijk godsdienstig geloof, die alleen door in dogmatiek bevangen zielen als uit den boze kunnen beschouwd worden. Wij weten zeer goed, dat de moderne beweging ook onheilg vuur op het altaar heeft gebracht. Ook hier voerden niet louter heiligen het woord, en 't waren niet louter heiligen die het toelichtten. Maar dit weten wij evenzeer, dat de theologie „van het onwedergeboren hart" zoals zij indertijd gesmaad is, ook de vrucht is geweest van een onomkoopbaren waarheidszin en een moedig aanvaarden van wat elch der waarheid bleek.

Waarheidszin betekent in dit verband, dat de moderneren den moed hadden, om de conclusie waartoe ze kwamen, dan ook uit te spreken. Doch wat wonders steekt hierin? Heeft Jezus niet gezegd, dat de onwedergeborene het Koninkrijk Gods zelfs niet zien kan? En is het dan zoo vreemd, dat wie het Koninkrijk Gods zelfs niet ziet, bij de behandeling van de Schrift tot conclusien moet komen, die van de Schrift als gezaghebbende openbaring niets overlaten.

Waarheidszin beduidt hier alsoo niet: zin voor geestelijke realiteit, maar uitsluitend:

terlijkheid, wat heel iets anders is. Calphas had ook „den eerlijken moed" om zijn conclusie omtrent Jezus publiek uit te spreken.

Evenzoo staat het met de bewering der *Hervorming*, dat die het modernisme volgen, wel waarlijk godsdienstige lieden zijn.

Ze zegt ervan:

Maar dat omgekeerd ook wetenschappelijk theologische uitspraken van invloed zijn op de godsdienstige voorstellingen en op het godsdienstig leven zelf, kan geen deskundige loochenen. Wat hier echter wordt, wordt evenmin binnen luttel jaren. Ook de „moderne levensbeschouwing" zal niet buiten den godsdienstigen mensch kunnen omgaan; zij zal overal den geheelen mensch aantreffen met zijn onvergankelijke godsdienstige behoeften en aspiraties. Maar wat Dr. Kuiper moge beweren, dat „de godvrienden zich steeds van de moderne beeren af en naar ons (de Calvinisten) toekeren", dit is grootspraak, en niet anders. Daar zijn duizenden en duizenden godvrienden hier te lande, voor wie zijn Calvinisme een eergeris is. En velen ook zijn er, die wel waarlijk godsdienstige behoeften kennen, maar die aan wat het Calvinisme van Dr. Kuiper biedt, hoegenaamd niets hebben.

Ook hier beslist de zin, dien ge aan „godsdienstig" hecht. De afgodendienaars te Athene noemde Paulus zelfs „overgodsdienstig". „Godsdienstig" in algemeenen zin zijn de meeste heidenen en Mohammedanen. En we spraken steeds uit, dat die algemeene godsdienstige zin ook in vele moderneren door is gewaardeerd wordt.

Doch niet in dien zin schreven we, dat de Godvrienden zich steeds meer van de moderneren afwenden.

Ook de redactie van de *Hervorming* weet wel, wat soort menschen in de Heilige Schrift als „Jere Jahvah", d. i. als „Jehovah eerende", worden aangeduid; en deze zijn het, die in onze Statenverzekering „Godvrienden" worden genoemd.

We gebruikten niet den algemeenen term van „godsdienstig" of „vroom", waarmee het bontste en meest misleidende spel te drijven is, maar zeer bepaaldelijk de uitdrukking: *Godvrienden*, en deze term drukt altoos een tegenstelling uit. Deze tegenstelling namelijk, dat er ook onder de overigen wel allerhand godsdienstige menschen zijn, die op de hoogten rooken, maar dat Godvrienden alleen hij heet, die zich voegt bij de vereering van den God, Die zich aan Israël geopenbaard heeft.

En die Godvrienden nu zijn aanvankelijk door de „moderneren", ter wille van de vrome termen, die ze aanhielden, misleid, maar keeren zich, nu de strekking van hun prediking steeds duidelijker werd, steeds meer van hen af, en keeren tot den ouden Godsdienst weder.

## Doelloos dispuut.

### II.

Niet pas onlangs, maar steeds is onzerzijds op den voorgrond gesteld, dat het karakteristieke beginsel van de levens- en wereldbeschouwing der Calvinisten schuilt in de rechtstreekse gemeenschap van de ziel met God. In de *Stone-lectures* is dit punt slechts nader toegelicht. Dit nu vat Dr. De Geer op als bedoelden we daarmee eene openbaring, en voert er dan tegen aan, dat, volgens onze eigen erkensten, ook andere vóór onze vadersen, deze onmiddellijke gemeenschap gesmaakt hadden; iets waaruit hij dan afleidt, dat er dus eigenlijk niets bijzonders in ligt, zoodat we geen Calvinisme noodig hebben, maar eenvoudig op de Schrift kunnen teruggaan.

Veel in ons neigde, toen we dit lazen, om er de pen bij neder te leggen; want metterdaad, voor doeltreffend wisselen van gedachten, is de verwarring der begrippen hier al te groot; en we kunnen dan ook niet anders dan positief er de door ons bedoelde voorstelling tegenover plaatsen.

Een openbaring is de mededeeling, ons van Godszijdse toekomstende, van eene ons onbekende waarheid, en zoo genomen iser, voor de Roomschen wel, maar voor ons Protestanten, na de voltooing der Heilige Schriftuur, geen openbaring meer. Onze kerken belijden dit in de dusgenaamde sufficientia et perfectio S. Scripturae. In wat de *Stone-lectures* boden, kon alzoo van nieuwe openbaring geen sprake zijn. Maar wel is de openbaring van de Schrift ongevoegzaam, om de goddelijke waarheid in ons te prenten, haar in het leven te doen ingaan, en om de volle strekking en betekenis er van te doorzien. Vandaar de belijdenissen van onze vadersen omtrent de persoonlijke illuminatio of „verlichting", en omtrent den *Spiritus Sanctus doctor*, d. i. omtrent den Heiligen Geest als leeraar, die in de waarheid leidt.

Dat onze gemeenschap met God eene rechtstreekse moet zijn, was alsoo geopenbaard zoodra de Heilige Schrift er was, en is aan de geloovigen, de eeuwen door, in verschillende mate van helderheid persoonlijk betuigd door de „verlichting". Maar heel iets anders was het, of dat allesbeheerschend beginsel in zijn volle diepte opgevatt en in zijn volle strekking zou begrepen worden.

Dit nu is aanvankelijk niet geschied. Augustinus kwam er van ééne zijde het dichtst aan toe, maar bedierf weer alles door zijn leer van de *kerk*. En hieraan is het toe te schrijven, dat deze diepste waarheid eerst helder kon worden ingezien nadat de bittere gevolgen van het stellen van intermediaire personen tusschen God en de ziel aan het licht waren getreden, en 2<sup>o</sup> God door de schikking der omstandigheden, door het scheppen van aanleg in de personen, en door sterker graad van verlichting, eindelijk de macht schonk om met de algemeene voorstelling te breken, en tot de rechtstreekse gemeenschap met Hem onbelemmerd door te dringen.

Heel iets anders dus dan een openbaring. Veel eer een historisch proces, dat antithetisch voortschreed en ten slotte onder de inwerking van den Heiligen Geest zijn einddoel bereikte.

Nu in de tweede plaats. Al had Calvin of wie ook, in zalige genieting deze gemeenschap voor zichzelf gevonden, dat zou hem nog niet verder hebben gebracht dan tot de mystiek. Op het laatst der Middeleeuwen dreef de mystiek hierin zelfs sterk, zoo niet te sterk. Heel iets anders was eisch. Het kwam er op aan, niet maar te genieten, maar de volle betekenis en strekking ervan te doorzien, en het beginsel van deze rechtstreekse gemeenschap niet slechts als bron van zielsgeneugte, maar als beginsel van ons leven en denken te leeren verstaan in zijn volle toepassing. Vandaar, dat er in de *Stone-lectures* op is gewezen, hoe dit inzien van de betekenis der rechtstreekse gemeenschap met God geleid heeft tot een geheel eigenaardige opvatting van de drie grondrelatiën van ons menschelek leven: t. w. van onze verhouding tot God, tot den mensch, en tot de wereld; en hoe eerst in deze totaliteit dit beginsel kon doorwerken op alle levensverhoudingen in Kerk, Maatschappij, Staat, Wetenschap en Kunst, en hoe eerst op deze wijze de geheel eigenaardige levens- en wereldbeschouwing van het Calvinisme ontstond.

Wie nu hierop let, zal verstaan, hoe zonderling het ons te moede was, toen we een critiek lazen die zich vastkleemde aan het begrip openbaring en ons naar de Schrift terugwees. De principiele, encyclopaedische opvatting van het aangevoerde ontbrak hier ten eenenmale.

Doch ter zake.

Zoodra nu eenmaal, als vrucht van het antithetisch historisch proces in het verleden, als vrucht van de schikking der omstandigheden, als vrucht van krachtige illuminatie, en als vrucht van helder logisch inzicht, onder de leiding des Heiligen Geestes, de volle betekenis van de rechtstreekse gemeenschap met God, als de door God gewilde realiteit, gegrepen, doorgedacht en toegepast was, bleek een resultaat gevonden te zijn, dat of moest verworpen of moest aanvaard worden; maar dat eenmaal aanvaard, dan ook zijn historisch stempel in de aanvaarding der logische consequentie van dat beginsel met zich bracht.

Tot persoonlijke rechtstreekse gemeenschap met God, waren ook anderen, en zijn ook nu nog velen buiten het Calvinisme, doorgedrongen. Gaarne nemen we zelfs aan, dat zulks ook bij Dr. De Geer het geval is. Maar noch die anderen noch hij, hebben deze gemeenschap leeren kennen als hun levensbeginsel, noch opgemerkt en aanvaard den lichtgevenden omtrek die er logisch-consequent van uitstraalt. We zeggen dat ook van hem, omdat hij anders zoo niet had kunnen schrijven.

Voor ons daarentegen is dit resultaat, d. i. het inzicht, dat deze rechtstreekse gemeenschap met God het groote beginsel van ons leven en denken moet zijn, en zulks in toepassing op alles, *een historische vondst*, die door niets kan worden te niet gedaan. We zoeken daar niet meer naar. We bezitten dat inzicht en die kennis, en bezitten er onze kracht in.

Maar niet meer zoeken, sluit het verder onderzoeken volstrekt niet uit. Dat nu hokte. Er was geen onderzoek meer. En toen is de Vrije Universiteit oppergericht, juist met het doel om dit wetenschappelijk onderzoek in te stellen, door onderzoek van het historisch gevonden.

Dit wetenschappelijk onderzoek bedoelt aan te toonen, hoe het Calvinisme tot deze historische vondst gekomen is; waarin die vondst bestaat; wat haar inhoud is; welke betekenis ze heeft; hoe ver ze zich uitstrekt; en welke toepassing ze eischt.

Vandaar, dat dit wetenschappelijk onderzoek tevens *critiek* is.

Immers hoe rijk de historische vondst ook was, en hoe logisch consequent uit dit gevonden beginsel de alzijdige afleiding reeds door onze vadersen gemaakt is, bij deze afleiding zijn uiteraard, zoodra ze op verder afstand van het beginsel geraakte, fouten en gebreken ingeslopen. Niet wat de hoofdtakken betreft, maar wel in de fijne twijgen. Vandaar de wetenschappelijke roeping, om deze afleidingen ter toetse te brengen en voor zooveel noodig te corrigeren. En voorts zijn de toepassingen uit het beginsel wel gemaakt voor dien tijd, maar niet voor den onzen. Vandaar de roeping der wetenschap, om die toepassing naar den eisch van onzen tijd te wijzigen en voort te zetten.

Er is dus niets hoegenaamd van aan, dat de aanvaarding van deze historische vondst van het juiste levensbeginsel, wetenschappelijk onderzoek of wetenschappelijke critiek zoo uitsluit. Integendeel, het wetenschappelijk motief komt juist rechtstreeks uit de aanvaarding van zulk een beginsel voort.

Zoolang dat beginsel onder ons sliep, en niet weer met bewustheid uit de vondst der historie gegrepen was, ontbrak bij ons het wetenschappelijk onderzoek. Zoodra het weer gegrepen werd, verrees de Universiteit, om zich aan dat wetenschappelijk onderzoek te wijden.

Men lette er toch op, dat in de geestelijke wetenschap zelve geen opbouw van wetenschap denkbaar is, tenzij ge leeft en denkt uit één beginsel. Wetenschap is niet alleen experimenteren, maar ook systematiseren, en alle systematiseren is ondenkbaar, tenzij ge één leidend beginsel hebt, dat uw leven en uw denken beheerscht.

Wetenschap zonder zulk een leidend levens- en denkbeginsel blijft bij het experimenteren staan, en kan tot het eigenlijke doel van alle geestelijke wetenschap, d. i. tot het ontdekken van de levenswet en het naar die levenswet systematiseren, niet komen.

Men blijft een eclecticus, aphorist of criticus, maar wordt nooit architect.

Blijft dus alleen nog de vraag, hoe ge tot die keuze van uw levens- en denkbeginsel komt.

En hier nu geldt, wat we uitspraken, dat deze keuzegeen resultaat van schiffen en vergelijken is, maar rechtstreeks saamhangt met uw innerlijk bestaan, met uw geestelijke ervaring, en met het al of niet bezitten van de illuminatie of verlichting in den hier geëischten graad.

Tal van geleerde en ernstige denkers zijn in die voege aangelegd en hebben zulk een innerlijk bestaan, dat ze het Christendom in zijn kern en betekenis niet vatten, en er dan ook niet mee rekenen kunnen. Jezus heeft h. i. wel een schoon werk volbracht, en schoone dingen gezegd, maar toch vinden ze daarin niets bijzonders, althans niets, dat niet, vergelijkenderwijs, evenzoo elders te vinden ware. Dit is het wat Jezus gezegd heeft: „Wie niet wedergeboren is, kan mijn Koninkrijk zelfs niet zien."

Anderen, en daartoe behoort Dr. De Geer, hebben een geheel anderen indruk van het Christendom ontvangen. Zij zijn onder de macht van het Evangelie gekomen, en voelen een aansluiting van hun hart aan de Heilige Schrift. Alleen maar, dat blijft bij hen aphoristisch. Ze hebben geen eenheid van levens- en denkbeginsel gevonden, maar leven en denken in algemeenheden, en naar de dingen zich aan hen voordoen, en corrigeren dan de resultaten, die ze alzoo vinden, naar de uitspraken van de Heilige Schrift die hen treffen of toespreken. Ze geven zich geen rekenschap van de verschillende wijzen, waarop de Schriftwaarde, in verband met de heersche meeningen, kan worden opgevat; ze hebben die onderscheidene wijzen van opvatting nooit consequent doorgedacht; ze zien niet, hoe hieruit zeer onderscheiden gebouwen van wetenschap zijn opgetrokken; en blijven diensgevolge bij de critische toepassing van de Schriftwaarde op de gangbare opvattingen van hun tijd staan.

Weer anderen eindelijk zien in, dat de historie, die achter ons ligt, wel terdege tot zeer uiteenlopende opvattingen van de Christelijke waarheid geleid heeft; hoe hieruit onderscheidene beginselen tot heerschappij zijn gekomen; en hoe uit deze beginselen zeer onderscheidene opvattingen voor het leven zijn voortgesproten. Vandaar hun, bij het licht der historie vaststaande overtuiging, dat men deze beginselen en de daaruit afgeleide beschouwing der dingen niet dooreen kan mengen; dat men niet byzantijnsche links, gothische rechts, en *à la renaissance* in de bovenverrepingen kan bouwen, maar dat elke architectonische bouw uit één stijl moet zijn. Zij kunnen dus niet in het *Totus wabohoe*, gelijk de Fransen zeggen, blijven hangen. Ze moeten of ophouden wetenschappelijk te bouwen, of ze moeten bouwen uit één stijl, en dus weten welke stijl geboden is.

En dit nu, die keuze van stijl, staat niet aan hun gril of wilkeur, maar vindt haar beslissing in hun eigen innerlijk bestaan.

Voor zichzelf moeten zij weten, wat in hun innerlijk bestaan het fundament is, dat ze voor God weten in hun ziel waar te zijn.

Gingen ze anders te werk, zoo zou de aansluiting tusschen hun innerlijk bestaan en hun levens- en denkbeginsel ten eenenmale ontbreken, d. w. z., ze zouden allerlei schoons buiten zich zien, maar het zou voor hen niet innerlijk waar zijn.

Ontdekten ze daarentegen, dat het fundament van zulk een bouw overeenstemt met wat in hun eigen innerlijk bestaan voor God aller inzicht grond is, dan is dat hun vaststaande waarheid; dan kunnen ze zich hiervan niet losmaken; dan ligt hierin voor hen het anker waaraan ze vastleggen; en dan ontleenen ze hieraan de vastheid van hun overtuiging op elk gebied.

Zoo nu is het bij ons met het Calvinisme; en daarom kan niemand van wetenschappelijken zin Calvinist zijn, of hij moet zelf in zijn eigen innerlijk bestaan het diepste uitgangspunt van het Calvinisme hebben teruggevonden.

Heeft hij dit niet, dan blijft het Calvinisme hem tegen de borst stuiten, of hoogstens een interessant verschijnsel zijn.

Heeft hij dit wel, dan staat of valt, dan leeft en sterft hij met deze zijn overtuiging. Dan leeft hij er uit in zijn religie, in zijn hart, in zijn huis en in de maatschappij, en zoo ook in zijn wetenschap.

Duidelijker kunnen we het in zoo kort bestek niet zeggen, en we koesteren de hoop, dat Dr. De Geer, al is ons beginsel het zijne niet, althans loyaal erkennen zal, dat voor den Calvinist hiermede zijn standpunt ten volle is geïndiceerd.

## Nawerking van kerkbedorf in Indië.

In de Minahassa is een Seminarie voor de opleiding van inlandische dienaren des Woords te Tomohon.

Leeraar aan dit Seminarie was de heer Louwerier, een matig-orthodox man, die door den niet-orthodoxen predikant Ds. Kroll, te Menado, met leede oogen werd aangezien.

Toen dan ook de heer Louwerier, om gezondheidsredenen, in April 1899 naar Europa toog, werd hij vervangen door den moderneren heer Moens van Harokoe, die op voordracht van Ds. Kroll, door den Gouverneur daarvoor werd aangewezen.

Toen nu, bij de terugkomst van den heer Louwerier, de heer Moens weer terugtrad, werden hierover door twee der studenten klachten aangegeven in brieven, die de heer J. N. Wiersma in de *Hervorming* mededeelt.

Het loont de kennis te nemen

De eerste luid

De heer J. L. slechts één jaar; gen van hem, dat te zijn. Hij was durfde weerspreke te leggen in 't om was zijne sterkte; gebeurt door zijn tot Hem komen.

Hij leerde den dienst is geen ge aan ons als waar onder 't gezag v kenden verveelto. gedachte vrij moet is dan sterft de dat de menschen daarom is 't nie schil van denkb gedachte hinder uitgaat naar God Jezus ons leerde. aan Jezus openba dan voor Zijne b houden?

Aan de goddi grenzen worden g niet begrepen door begrip.

Na deze uiteen dat de leerlingen z hecht waren; dat aanstaande scheidt Hij bidt dan Gods den heer Moens i hoopt dat hij nog zal keeren.

Tomohon, 28-8-18

En de tweede

Toen de heer Holland was en werk zou vervange groote spanning of diking zou grondv op de Zaligspreking.

Den 4den Juli i met den tekst I Ti getrouwd woord enz. nadruk, duidelijk e de kerk uitkwam, n kon hooren: „Nog prediking gehoord!"

In zulk een heb hij zijn werk in de school voortgezet, die haakten naar hem verbonden ge verre wenschte.

Toen de heer M school onder ons a tot u gekomen n maar op bevel der vrijmoedigheid u b anders bedoel dan kracht die mij doe vooruit te brengen heid; ik verzoek niet slechts als uw aan wien gij gerus openbaren.

Toen zaten we u naar het onderwijs, onzer ergerden zich godsdienst, want h wat wij tot hietoe in veler harte opte man in de waarheid leiden?

Toen de heer M mer, zeide hij in d aangevaam zijn als uitsprekt zijn bev dan zullen wij die s wel overlegde wel wil mijne overtuig De heer Moens st zaken samen te b avond van 7 tot 11 vrucht? Het verstu opend, zoodat alle a gevoelde men dat zeer aangenaam wa werd verded, zood geacht werd. De m de onoprechtheid v Sommigen verliet Wij willen sterven v ook de heer Moens.

Misschien zullen dat zulk een groo kleinigen tijd kan pla maar dan moet me liefde van den heer sers, en den grooten heeft; soms duurt l om zich voor zijn w En door dit alles, lingen die hem niet zich niet aan hem zijn vader? Wie tre loch moest die se 25 Augustus 1900 c besluit van Batavia, Amahel op Ceram. I hem en voor allen d Wie heeft dit zoo g donkere zaak stille wil Gods!

Toen de heer M gemeenteloprad en waren er velen die gaven, en toen mevrout en de kind toereikte, was de bed heer Moens maar i terugkeeren, om zijn Minahassers vooruit lossen van de dien van de slavernij in God!

Tomohon, 3 Sept. (w.)

Men ziet uit de geest de heer M doxe" school zijn snel dit wortel sch vraag, of de belijder or op dat Seminari geknakt.

Deze gekerstend dreigd door het j van den Christus. Hem bekeerd werd Waaraan ligt dit